

A ZAKLATÁS JELENSÉGÉNEK VIZSGÁLATA VÁROSI ÁLTALÁNOS ISKOLÁS TANULÓK KÖRÉBEN

STUDYING THE PHENOMENON OF BULLYING AMONG URBAN PRIMARY SCHOOL PUPILS

VASZI EMŐKE

Csíkszereda

emokevaszi@gmail.com

Összefoglalás

A tanulmány egy székelvöldi városi általános iskola V-VIII osztályos tanulói körében készített felmérés eredményeit ismerteti, a kutatás keretében a szerző az iskolai környezetben zajló zaklatás jelenségkörét vizsgálta. Az adatfelvétel eredményeit a szerző öt szempont szerint foglalja össze: (1.) milyen mértékben jelenik meg a vizsgált tanulócsoportban a bántalmazás gyakorlata, (2.) évfolyamonként milyen mértékben van jelen a bántalmazás, (3.) milyen mértékben tapasztalják a magas iskolai teljesítménnyel rendelkező, illetve az alacsony iskolai teljesítménnyel rendelkező tanulók a bántalmazást, (4.) milyen iskolai helyszíneken tapasztalható a bántalmazás, illetve (5.) milyen okokat jelölnek meg a tanulók.

Kulcsszavak: iskolai zaklatás, áldozat, városi környezet, általános iskola

Bevezetés

Az iskolai zaklatás jelenségköre az 1970-es években került a figyelem előterébe és vált ezt követően szakmai elemzések tárgyává. Kezdetben Svédországban, majd Norvégiában keltett figyelmet az iskolai bántalmazás témaköre, de csak akkor kezdték valódi problémaként kezelni, amikor 1982-ben arról számolt be egy napilap, hogy három 10-14 éves fiú öngyilkosságot követett el, amelynek kiinduló oka feltételezhetően az volt, hogy a társaik többszörösen és súlyosan bántalmazták őket. Ez az eset nagy figyelmet keltett, ennek nyomán indult el az iskolai zaklatás elleni első kampány, illetve ezután indultak zaklatással kapcsolatos kutatások. E jelenség neves szakértője a svéd kutató, Dan Olweus, aki számos tanulmányt írt a zaklatásról. A

következésképpen határozta meg a zaklatást: „Az iskolai zaklatás vagy elnyomás általános definíciója véleményem szerint a következő: a diákot elnyomás vagy zaklatás éri akkor, ha ismétlődően és hosszú időn keresztül negatív cselekedetnek teszi ki egy vagy több más diák” (Olweus, 1999: 717). Továbbá kifejtette, hogy ez egy agresszív viselkedés, amely tudatosan és szánt szándékkal történik. Ez a negatív viselkedés magába foglalja többek között a testi bántalmazást, a csúfolódást, vagy ha valakit kiközösítenek (Olweus, 1999). Buda Mariann (2008) ezzel kapcsolatban kiemeli, hogy a zaklatásnak nincs eredeti, igazi oka, ami miatt az adott gyermek megérdemelné, hogy őt megalázzák, nevetség tárgyává tegyék az osztályban. Továbbá fontos tudni, hogy zaklatásról nem beszélünk abban az esetben, amikor a két fél erőviszonya hasonló. Egyik tanulmányában még hozzáteszi, hogy a zaklatás fő sajátossága, hogy a kiszemelt gyermek számára testi és lelki szenvedést, kárt, fájdalmat okoznak a zaklatók. Emellett tudatában vannak annak, hogy az áldozat szerepében levő társuk nem képes arra, hogy magát megvédje, tehát ezekben az esetekben látható, hogy a két személy között hatalmi különbség van (Buda, 2009). A zaklatás előfordulási aránya országoként eltérő, az eltéréseket a kulturális különbségek, illetve a zaklatás pontos meghatározásának hiánya miatt nehezen lehet megragadni (Nagy és társai, 2012). Buda Mariann szerint a kutatási eredmények alapján azt lehet mondani, hogy megközelítőleg a diákok 5-27 százaléka zaklató, míg az áldozatóké 7-18 százalék közé tehető (Buda, 2008). A szakirodalom megkülönbözteti egymástól a direkt (közvetlen) és indirekt (közvetett) zaklatást. Buda szerint a direkt/közvetlen zaklatás akkor jön létre, amikor az „akció nyíltan az áldozat személyére irányul” (2008: 13), mint például: egy gyermeknek akarattal mennek neki, aki úgy esik el, hogy ezáltal nevetségessé válik társai előtt. Előfordul, hogy fizikálisan bántalmazzák (megütik, összekarmolják, rugdossák stb.) vagy megfenyegetik (Csóti, 2006). Indirekt/közvetett bántalmazásról akkor beszélünk, amikor az „áldozatot kiközösítik, és szándékosan zárják ki egy csoportból” (Olweus, 1999: 718). Konkrét példa erre az, hogy csúfolják, gúnyneveket ragasztanak rá, továbbá nonverbálisan fenyegetik, megalázzák (például az orrukát befogják, amikor belép az osztályterembe). A bántalmazás rendszerint hosszabb ideig tart, az áldozatot ugratják, kicsúfolják ahogyan öltözködik vagy ahogyan beszél. Személyes dolgaikat, még rosszabb esetben barátait veszik el tőle, különböző pletykákat terjesztenek róla (Csóti, 2006) vagy az interneten keresztül zaklatják (Buda, 2008).

Egy másfajta osztályozás szerint beszélhetünk verbális, testi, szociális és/vagy elektronikus zaklatásról. A verbális zaklatás alatt értünk minden olyan bántalmazás változatot, amely a szavak hatalma révén valósul meg. Ilyen a zsarolás, fenyegetés, csúfolás, negatív híresztelések, a barátságok szétrombolásával való riogatás (Nagy és társai, 2012). Testi zaklatás alatt azokat a bántalmazásokat értjük, amelyek a kiszemelt gyermeknek fizikális fájdalmat okoznak, ilyen például a lökdösés, megütés, köpködés, kényszerítés valamire, bezárás, illetve, ha a széket kihúzzák alóla, a tízórainak az elvevése (Buda, 2008). A szociális (vagy: kapcsolati) zaklatás tulajdonképpen egy adott gyermek társas kapcsolataira van romboló hatással, azaz az osztályban elfoglalt státuszát akarják rossz irányba megváltoztatni. Ez alatt tehát a kiközösítés, a pletykálás, a levegőnek nézés érthető (Buda, 2008).

A technológia rohamos fejlődése nyomán a zaklatás egy újabb típusáról is szükséges beszélni, és pedig az elektronikus zaklatásról, amely arról szól, hogy a bántalmazott gyermeket az interneten keresztül sértő e-mailekkel, képekkel zaklatják. A zaklatás e változata már a szakirodalomban cyberbullying-ként jelenik meg (Buda, 2008). Az is előfordul, hogy az adatlapját feltörik, majd adatait, fényképeit módosítják (Nagy és társai, 2012). Az internet kezd egyre jobban a zaklatás helyszínévé lenni, emiatt az áldozatok száma folyamatos emelkedést mutat, és a zaklatókat még nehezebb azonosítani (Juvonen és Graham, 2014).

A zaklatás leggyakoribb helyszíne az iskola. Szünetek alatt, különböző helyszíneken fordulhat elő: osztályteremben, udvaron, illemhelyen, folyósón, tornateremben, öltözőben. A kutatások szerint (Nagy és társai, 2012) tanórák alatt ritkán fordul elő zaklatás, a tanulók csupán 3%-a jelezte, hogy tanóra alatt bántalmazás érte. Ugyanakkor a zaklatás iskola után az iskolán kívüli térben (utcákban, parkokban) is folytatódhat.

Az általam vizsgált társadalmi környezetben az iskolai környezetben tapasztalható zaklatás egyelőre ritkán képezi közéleti vagy szakmai érdeklődés tárgyát. Szükség van olyan szakmai elemzésekre, amelyek lakóhely, iskolatípus vagy életkor szerinti megközelítésben feltárják az iskolai zaklatás módozatait, előfordulási gyakoriságát, az iskolai teljesítményre vagy a kapcsolati hálókra gyakorolt hatását. Feltáró jellegű kutatásomban arra törekedtem, hogy információkat szerezzek erről a jelenségről egy átfogóbb, célirányosabb kutatási program megalapozása érdekében.

A kutatási módszer bemutatása

A kutatásomat egy székelyföldi (Hargita megye, Románia) városi általános iskolás (V-VIII. osztályos) tanulók körében végeztem. Az önkitöltős kérdőívet alkalmazó adatfelvétel keretében összesen 133 tanulót kérdeztem meg. A kutatás során a Figula Erika (2003) által összeállított kérdőívet alkalmaztam. Ezt a kérdőívet több kutató is használta különböző összefüggések megfigyelésében, mint például Berta és Dombi, akik az iskolai zaklatás körforgását vizsgálták 12-14 évesek körében (2017), vagy Nagy és társainak (2012) kutatása a zaklatás és az osztálylékör kapcsolatáról szólt.

Ez az adatfelvételi lap többnyire zárt kérdésekből áll, alkalmazása abban nyújt nagy segítséget, hogy föltárjuk az iskolai zaklatás, az iskolai erőszak jelenségét. A kérdőív 22 kérdést tartalmaz, az áldozatra és a szemlélőre vonatkozóan is. A kérdések többsége a zaklató személyére, magatartására irányul.

A kutatásom során V-VIII. osztályos diákokkal töltöttem ki a kérdőívet. A diákok mind ugyanabba a csíkszeredai általános iskolába járnak, az esetek többségében ezek az osztályközösségek már 5, 6, 7 és 8 éve együtt vannak, így jól ismerik egymást. A kérdőívet névtelenül kellett kitölteniük, csupán az előző évi tanulmányi eredményüknek az átlagát kellett megjelölniük. A kérdőíveket tanórákon töltöttem ki. A kérdőívek kitöltése megközelítőleg 15-20 percet vett igénybe. Ebben a tanulmányban nyolc kérdésre kapott válaszok alapján mutatom be a kutatás eredményeit. Az adatokat öt témakörben ismertetem:

- milyen mértékben jelenik meg a vizsgált tanulócsoportban a bántalmazás gyakorlata
- évfolyamonként milyen mértékben van jelen a bántalmazás
- milyen mértékben tapasztalják a magas iskolai teljesítménnyel rendelkező, illetve az alacsony iskolai teljesítménnyel rendelkező tanulók a bántalmazást
- milyen iskolai helyszíneken tapasztalható a bántalmazás
- a zaklatáshoz kapcsolódóan milyen okokat jelölnek meg a tanulók.

Kutatási eredmények

A négy évfolyam eredményeinek általános bemutatása

A megkérdezettek több mint fele szerint előfordul az, hogy őt bántalmazták az osztálytársai. Ezek a válaszolók a bántalmazás előfordulását a „néha” kategóriával jelölték meg, a „gyakran” megjelölést csak a válaszolók kis töredéke alkalmazta. Arra a kérdésre, hogy „Az osztályból bánt-e valaki vagy valakik?”, azt az eredményt kaptuk, hogy az áldozatok felét az osztálytársai zaklatják. Kisebb arányban fordul elő az, hogy nagyobb diák, vagy más osztályból levő társ bántalmazzon valakit.

A bántalmazottak hasonló arányban jelölték meg a „soha”, illetve a „néha” és „gyakran” választ annál kérdésnél is, amely azt vizsgálta, hogy a zaklatók mindig azonosak-e, továbbá minden ok nélkül bántalmaznak-e. Arra lehet következtetni, hogy a bántalmazott diákok azt tapasztalják, hogy többnyire minden indíttatás nélkül zaklatják őket az osztálytársaik. Az áldozatok magas arányban nyilatkozták azt, hogy soha nem tudják megvédeni magukat, mert zaklatójuk vagy idősebb náluk, erősebb, illetve nemcsak egyvalaki bántalmazza, hanem többen, csoportba tömörülve zaklatják. Mindezek ellenére pozitív visszacsatolásként értelmezhető, hogy a bántalmazott gyerekek többsége nem állítja azt, hogy félne az iskolában, vagyis a zaklatás ellenére nem érzik magukat áldozatnak.

A kutatás eredményeinek évfolyamonkénti bemutatása

Az V. osztályos tanulók többsége jelzett arról, hogy őt soha nem éri bántalmazás, míg több, mint negyede válaszolta, hogy őt az iskolában bántalmazták. A VI. osztályosoknál az áldozat szerepében levő tanulók aránya magasabb, több, mint felét képezi az évfolyamnak, míg a többieket nem éri bántalmazás. A VII. évfolyamnál az áldozatokra vonatkozó kérdések válaszaiból kimutatható, hogy a tanulók több, mint háromnegyede jelölte a soha választ, míg csupán kevesebb, mint negyede érzi magát áldozatnak. A VIII. osztályosok eredményei hasonlóak a VI. évfolyamhoz, a tanulók valamivel kevesebb, mint fele áldozat, a megmaradt százalékot nem éri bántalmazás az iskola mindennapjaiban.

A magas iskolai teljesítménnyel rendelkező tanulók adatainak az elemzése

Minden évfolyamról a tanulók 30%-át választottam ki, azokat, akik a legjobb iskolai médiával rendelkeznek. Az V. évfolyamon a magas tanulmányi eredménnyel rendelkező tanulók kimagasló arányban állították azt, hogy őket soha nem éri bántalmazás, míg kevesebb, mint negyedük nyilatkozta azt, hogy őket éri zaklatás az iskolában.

A VI. osztályosok körében azt láthatjuk, hogy a magas tanulmányi eredményekkel rendelkezők több mint fele nyilatkozta azt, hogy őt nem érte bántalmazás, míg a többiek azt, hogy igen, átérték már azt, hogy milyen amikor zaklatás éri őket. A VII. évfolyamon megkérdezett magas tanulmányi eredményekkel rendelkező tanulók megközelítőleg háromnegyede válaszolta azt, hogy nem tapasztalta a zaklatást az iskolában, míg kevesebb mint negyede már volt az áldozat szerepben. A VIII. osztály esetében azt látjuk, hogy több olyan tanuló van, aki azt nyilatkozta, hogy őt éri bántalmazás (54,77%), azaz áldozat, mint akit még soha (45,23%). Ennél az osztálynál elmondható, hogy a magas tanulmányi eredménnyel rendelkezők könnyebben válnak áldozattá, többször éri őket bántalmazás.

Az alacsony iskolai teljesítménnyel rendelkező tanulók adatainak az elemzése

Az alacsony tanulmányi eredményekkel rendelkező tanulók válaszainak elemzése során a tanulók 10%-át vettem figyelembe. Az V. évfolyamon a válaszolók valamivel több mint negyedét éri bántalmazás. A VI. osztálynál a tanulók kevesebb mint negyede szembesül azzal, hogy zaklatják akár verbálisan, akár fizikálisan. A VII. évfolyamhoz tartozók körében a válaszolók egyötöde érezte már magát áldozatnak. A VIII. osztályban a válaszolók kétötöde titulálta magát áldozatnak, míg az évfolyam több, mint fele nem jelzett bántalmazást.

A bántalmazás lokalizációja

Az iskolai bántalmazás jelenségkörének fontos kérdése az, hogy milyen helyszíneken kerül sor zaklatási eseményekre, az áldozatokat hol éri az esetek többségében bántalmazás. A tanulók zöme az *osztályteremben*, *szünetben* választ jelölte, ezt követi az *iskola folyosója*, illetve többször előfordul még az *udvar*. Tekintettel arra, hogy az elemzés számára kiválasztott iskolában a tanulókat nagyszünetben a szolgálatos tanár

kötelező módon leküldi az udvarra, meglepőnek tűnik, hogy az osztályterem gyakrabban jelenik meg zaklatás helyszíneként, mint az iskolaudvar.

A bántalmazás oka

A bántalmazott diákok a kérdőívben megjelölt 11 válaszlehetőség lehetőség közül választhatták ki azt a tényezőt, amelyet a bántalmazás okaként megjelölhettek. Kimagasló ok mind a négy évfolyamon hasonló volt, hiszen a diákok úgy vélik, hogy valamilyen másság miatt zaklatják őket. Mindemellett nagy arányban fordult elő az, hogy a zaklató erősebb, illetve a bántalmazott nem mer visszaütni. Ez utóbbiak azt jelzik, hogy az iskolai térben jelen van a fizikai bántalmazás is.

Összefoglalás

Az adatok részletes elemzése után arra következtethetünk, hogy a V-VI. osztályokban kisebb arányban fordul elő a zaklatás, mint VII-VIII. osztályokban. A legkisebb arányban a zaklatás a VII. évfolyamon fordult elő, ezt követte az V. évfolyam, majd a VI., végül a legnagyobb százalékban a VIII. osztályban fordult elő zaklatás. Amikor a tanulók tanulmányi eredményeit csoportosítva vontam le a következtetéseket, akkor azt tapasztalhattam, hogy az alacsony tanulmányi eredményekkel rendelkező tanulók körében az áldozatok nagymértékben megtalálhatók a VIII. osztályban és az V. évfolyamon. Ebből arra is lehet következtetni, hogy amikor az V.-esek közül véletlenül – média hiányában – választottam ki a tanulókat, akkor olyanok kerültek be, akik hajlamosabbak a zaklatásra. Emiatt nem jelenthető ki az, hogy az V. osztályban szinte olyan magas arányban fordul elő a bántalmazás, mint a VIII. osztályban, hiszen nagyon kevés az esélye annak, hogy valóban azok a tanulók válaszai kerültek elemzésre, akik gyengébbek lennének a társaikhoz képest.

Konklúzióként levonható, hogy a zaklatás mind a négy évfolyamon jelen van különböző arányokban. Ugyanígy a zaklatás módjai és okai között vannak hasonlóságok is, ugyanakkor életkori szintek szerint előfordulnak különbségek is. Biztató, hogy a bántalmazottak nagy mértékben nem félnek a zaklatójuktól, és nem érzik magukat áldozatnak.

Irodalomjegyzék

- Berta, R. – Dombi, E. (2017): Az iskolai zaklatás körforgása: Az iskolai zaklatás és az osztálylégkör kapcsolatának vizsgálata 12-14 évesek körében. *Magyar Pedagógia*, 117 (3), 257-274
- Buda, M. (2008): Iskolai erőszak, iskolai zaklatás. *Fordulópont*, 41, 11-25
- Buda, M. (2009): Közérzet és zaklatás az iskolában. *Iskolakultúra*, 5-6, 3-15
- Csóti, M. (2006): *A gyermek társas készségeinek fejlesztése*. Pro Die Kiadó, Budapest
- Figula, E. (2003): Az iskolai erőszak-zaklatás jelenségének feltárása, a tanulók érintettségének, szerepviselkedésének elemzése egy vizsgálat tükrében. *Alkalmazott Pszichológia*, 6 (4), 19-35
- Juvonen, J. – Graham, S. (2014): Bullying in Schools: The Power of Bullies and the Plight of Victims. *Annual Review of Psychology*, 65, 159-185
- Nagy, I. – Körmendi, A. – Pataky N. (2012): A zaklatás és az osztálylégkör kapcsolata. *Magyar Pedagógia*, 112, 129-148
- Olweus, D. (1999): Az iskolai zaklatás. *Educatio*, 4, 717-739

Abstract

The study presents the results of a survey among pupils of grades V-VIII of an urban primary school in Szeklerland, where the author investigated the phenomenon of bullying in the school environment. The results of the data collection are summarized in five aspects: (1) to what extent bullying is present in the studied group of pupils, (2) to what extent bullying is present in each grade, (3) to what extent bullying is experienced by pupils with high school performance and pupils with low school performance, (4) in which school locations bullying is experienced, and (5) what reasons are given by pupils.

Keywords: school bullying, victim, urban environment, primary school